

УДК 330.35

CERIF: S180, S188

DOI: 10.5937/AnaliPFB1901095B

Др Борис Беговић*

КОНЦЕПЦИЈА ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ГРАНИЦЕ И ЊЕНИ АНАЛИТИЧКИ ДОМЕТИ У ИСТРАЖИВАЊУ ПРИВРЕДНОГ РАСТА**

Циљ рада је да размотри концепцију институционалне границе и да испита њене аналитичке домете у истраживању привредног раста. Закључак је да не постоји једнозначан одговор на питање које су најбоље економске институције са становишта привредног раста јер тај одговор зависи од достигнутог нивоа развијености. Надаље, показало се да концепцијом институционалне границе не може да се реши проблем контроле дејства културе на економске исходе, а испоставило се да је култура, заједно са институцијама, значајан фактор привредног раста. Закључује се да дефинисање јединствене институционалне границе није пожељно већ да томе треба приступити на нивоу појединих економских институција или њихових група. Мерење институционалне границе ствара знатне методолошке проблеме. Аналитички домети концепције институционалне границе нису велики, али је њихово истраживање донело бројне узгредне, ненамераване користи од разумевања механизма привредног раста.

Кључне речи: *Привредни раст. – Институционална граница. – Граница ефикасности. – Граница доступне технологије. – Култура. – Економске слободе.*

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, begovic@ius.bg.ac.rs.

** Захваљујем Николи Илићу, Ани Одоровић, Даници Поповић и анонимним рецензентима на коментарима и корисним сугестијама. Нико од њих не сноси никакву одговорност за евентуалне преостале грешке нити неминовно дели изнете вредносне судове.

1. УВОД

У теорији производње, као и у теорији привредног раста, може се идентификовати неколико врста граница. Једна од њих је граница ефикасности – њу представља она ефикасност употребе производних фактора којом се, за дати ниво њихове ангажованости и уз дату технологију, остварује максималан могући обим производње.¹ Дакле, при сваком нивоу ефикасности који је нижи од максималног – што значи при сваком обиму производње мањем од највећег могућег – може се, реорганизацијом производње или реалокацијом ресурса, повећати њен обим. Неокласични модел привредног раста заснива се на имплицитној претпоставци да се производња налази на граници ефикасности, па се, сходно томе, њена ефикасност не може увећати.² Самим тим, у стабилном стању (*steady state*), што значи у динамичкој равнотежи, стопа привредног раста пропорционална је брзини темпа технолошког прогреса – једино технолошки прогрес може да увећа укупну факторску продуктивност, па тиме и обим производње, чиме се остварује привредни раст.³ Чак и изворни модели ендеогеног привредног раста, без обзира на то да ли је реч о хоризонталним⁴ или вертикалним иновацијама,⁵ заснивају се на имплицитној претпоставци о достигнутој максималној ефикасности,

¹ Вид. Gerald W. Scully, „The institutional framework and economic development“, *Journal of Political Economy* 96/1988, 652–662. Теорија привредног раста посматра само ефикасност као такву, не правећи разлику између алокативне (обим производње који се мења са променом алокације ресурса између предузећа и између привредних грана) и производне ефикасности (обим производње који се мења без реалокације ресурса, само променом начина производње за њихову дату алокацију).

² Вид. Robert M. Solow, „A contribution to the theory of economic growth“, *Quarterly Journal of Economics* 70/1956, 65–94.

³ Претпоставка о максимизованој ефикасности у том моделу важи и уколико није постигнуто стабилно стање, оно стање при коме не долази до промене фонда акумулираног капитала и радне снаге, због тога што су бруто инвестиције једнаке амортизацији, а не мења се техничка опремљеност рада (однос капитала и радне снаге). Другим речима, та претпоставка важи и током конвергенције ка стабилном стању (условна конвергенција), то јест у условима транзиторног привредног раста. Више о томе вид. у: Robert Barro, Xavier Sala-i-Martin, *Economic Growth*, The MIT Press, Cambridge, Mass. 2005².

⁴ Хоризонталне иновације подразумевају диверзификацију – увођење новог производа не истискује постојећи. Што је више иновација, увећава се број производа, односно расте степен диверзификације. Вид. Paul M. Romer, „Endogenous technological change“, *Journal of Political Economy* 98/1990, S71–S102.

⁵ Вертикалне иновације подразумевају да се појавом новог производа напушта стари. Другим речима, нови, супериоран производ истискује постојећи. Стога се, без обзира на интензитет технолошког прогреса, па тиме и број иновација, не мења број производа – он остаје увек исти. Вид. Philippe Aghion, Peter W. Howitt, „A model of growth through creative destruction“, *Econometrica* 60/1992, 323–351.

наравно, за дату технологију. То значи да у стабилном стању привредни раст детерминише једино (ендогени) технолошки прогрес – у условима динамичке равнотеже, стопа привредног раста једнака је стопи раста укупне факторске продуктивности, а она је пропорционална темпу технолошког прогреса.

У стварности, међутим, различите земље налазе се на различитој удаљености од границе ефикасности. Посредан доказ те тврдње, између осталог, јесу структурне реформе, чијим спровођењем долази до реалокације ресурса у најширем смислу речи, као и до промењеног начина њиховог коришћења, што узрокује раст укупне факторске продуктивности. Питање је, међутим, да ли се огромне уочене разлике у укупној факторској продуктивности између земаља могу објаснити искључиво разликама у ефикасности.⁶ На теоријском плану одговор би био потврдан једино уколико би све земље, прецизније речено сви произвођачи у њима, користили идентичну технологију. То, наравно, није случај – те разлике су веома велике.⁷

Тиме се долази до следеће границе у теорији производње и привредног раста – границе доступне технологије. Реч је о оној технологији која, за дату ефикасност, генерише највишу укупну факторску продуктивност (*total factor productivity*) – свако одступање од границе доступне технологије, што се неминовно своди на заостајање за њом, значи умањење укупне факторске продуктивности у односу на највишу могућу. Што је земља удаљенија од границе доступне технологије, нижа је *ceteris paribus* укупна факторска продуктивност њене привреде. Дакле, граница доступне технологије означава најмодернију технологију, а удаљеност од те границе указује на технолошко заостајање. Надаље, што је више ресурса алоцирано у истраживање и развој, може се *ceteris paribus* очекивати бржи темпо технолошког прогреса и, стога, брже померање границе доступне технологије.⁸ Теоријски посматрано, свака земља се може нала-

⁶ Вид. Robert E. Hall, Charles I. Jones, „Why do some countries produce so much more output per worker than others?“, *Quarterly Journal of Economics* 109(1)/1999, 83–116.

⁷ Постоје бројне препреке, правне и, нарочито, економске, трансферу технологије од високопродуктивних у нископродуктивне земље. Више о томе вид. у: John Kirkland (ed.), *Barriers to International Technology Transfer*, Kluwer Academic, Dordrecht 1996. Штавише. Чак је ограничен и проток капитала из богатих земаља у сиромашне, што је контраинтуитивно, будући да би његов пласман у сиромашним земљама донео далеко веће приносе. Више о томе вид. у: Robert Lucas, „Why doesn't capital flow from rich to poor countries“, *American Economic Review* 80(1)/1990, 92–96.

⁸ Технолошки прогрес, резултат истраживања и развоја, неизван је, тако да су технолошке иновације стохастичка променљива. Због тога се и употребљава формулација „може се очекивати“, то јест увећава се вероватноћа убрзавања темпа технолошког прогреса. Више о природи делатности истраживања и развоја и

зити или на граници доступне технологије или заостајати за њом. Будући да је технологија специфична са становишта појединачне производње, то јест гране делатности, земља која се налази на граници доступне технологије у једној грани не мора да буде, а веома често и није, на граници доступне технологије у некој другој грани. Што је бржи и ефикаснији трансфер технологије, што су мање препреке те врсте, мање је заостајање других земаља за оном која је технолошки најнапреднија. Алтернативно, што су већа улагања у истраживање и развој, у стварање нове технологије и аутохтони технолошки прогрес, мање је заостајање за технолошки најнапреднијом земљом. Овим су, практично, описане две стратегије (истраживање и развој или трансфер технологије) које одређеној земљи стоје на располагању да би се приближила граници доступне технологије и достигла је.

Имајући све то у виду, поставља се питање порекла обе наведене величине: како се успостављају поменуте границе, било граница ефикасности или граница доступне технологије? Конзистентан одговор на то питање подразумева и да се одговори на питање због чега земље заостају за једном или другом границом: шта и на који начин условљава величину тог заостајања? Одговором на то питање конзистентно се могу објаснити велике уочене разлике у укупној факторској продуктивности између земаља.

Основна хипотеза од које се у овом раду полази јесте да се економским институцијама може објаснити порекло обе те границе, а разликама између тих институција и разлике у заостајању земаља у погледу обе те границе, па тиме и разлике у укупној факторској продуктивности између њих.

Циљ рада је да, испитујући поменуту хипотезу, понуди концепцију институционалне границе као објашњавајуће променљиве величине и да испита аналитичке домете те концепције у истраживању привредног раста. Тај циљ је условио и његову структуру. Прво ће се дефинисати појам институционалне границе, потом ће се размотрити могућност једнозначног одређивања институционалне границе, да би се на крају пажња посветила методима мерења институционалне границе. Следи закључак о аналитичким дометима концепције институционалне границе у истраживању феномена привредног раста.

карактеру технолошког прогреса вид. у: David N. Weil, *Economic Growth*, New York 2009².

2. ДЕФИНИСАЊЕ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ГРАНИЦЕ

Као што је већ поменуто, основна полазна хипотеза овог разматрања јесте да економске институције одређују две уочене границе (које описују максималан доступан обим производње), без обзира на то да ли је реч о граници ефикасности или о граници технологије. Сходно томе, разлике између економских институција по земљама условљавају и разлике у заостајању за њима.⁹ Треба уочити да економске институције стварају подстицаје привредним субјектима на страни понуде, онима који доносе одлуке у производњи да се понашају на одређени начин,¹⁰ при чему је ирелевантно да ли је реч о формалним или неформалним институцијама.¹¹ Управо се тим подстицајима конзистентно могу објаснити обе поменуте границе, будући да су обе ендogene – и једна и друга производ су људског понашања, а оно зависи од подстицаја које стварају управо одговарајуће економске институције.

Што су снажнији одговарајући подстицаји за ефикасност које стварају економске институције, ефикасност је већа, приближава се граници или се та граница, евентуално, помера. Такође, што су

⁹ У овом раду се не разматра порекло тих разлика, дакле, не залази се у питање фактора који утичу на стварање економских институција. Сходно томе, не спорећи могућност да политичке институције утичу на економске, овај рад се не бави политичким институцијама, па стога оне не улазе у институционалну границу, бар не непосредно.

¹⁰ Више о томе вид. у: Daron Acemoglu, Simon Johnson, James A. Robinson, „Institutions as a fundamental cause of long-run growth“, *Handbook of Economic Growth, Volume 1A* (eds. Philippe Aghion, Steven N. Durlauf), North Holland, Amsterdam 2005, 385–472. Под институцијама се у овом раду подразумевају правила понашања или формално „људски осмишљена ограничења која обликују интеракције између људи“ – Douglas C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, 3. Сходно томе, под економским институцијама се у овом раду подразумевају она правила понашања људи која се односе на привредне субјекте, прецизније речено, на економску интеракцију између тих субјеката. Више о систематизацији и својствима институција, нарочито економских, вид. у: Борис Беговић, *Институционални аспекти привредног раста*, Службени гласник – Центар за либерално-демократске студије, Београд 2011, 19–33. У овом тексту се користи и класификација економских институција која је изложена у наведеном раду стога што потпуно одговара потребама истраживања институционалне границе.

¹¹ Категорија формалних институција сама себе објашњава као правне норме понашања којима су придружене санкције за њихово кршење. У неформалне институције спадају обичајне и интерне (моралне) норме, при чему су санкције за повреду првих екстерне, а за кршење других интерне. Више о томе вид. у: D. North, 6–9. Подела на формалне и неформалне институције важи за све врсте институција, тако да је погрешно поистовећивати формалне институције са политичком институцијама, као што то чини: Claudia R. Williams, „Informal institutions rule: institutional arrangements and economic performance“, *Public Choice* 139(2)/2009, 372.

снажнији подстицаји за улагање у истраживање и развој које стварају економске институције, интензивнији је технолошки прогрес, што значи да је бржи његово темпо, па то помера границу доступне технологије, односно приближава заостале земље тој технологији. Коначно, што су снажнији подстицаји и мање баријере за трансфер технологије, а прво одређују економске институције, док ово друго управо представља те институције, убрзава се тај трансфер и на тај начин се умањује и, у крајњој линији, елиминише заостајање одређене земље за границом доступне технологије.

Добре економске институције могу се, са становишта резултата, релативно лако дефинисати. Начелно посматрано, то су оне институције које максимизују обим производње, односно брзину његовог увећања, то јест стопу привредног раста. У контексту две поменуте границе, добре економске институције су оне које динамички максимизују укупну факторску продуктивност, и то на два начина: максимизацијом ефикасности и максимизацијом темпа технолошког прогреса.

Може се идентификовати неколико врста добрих економских институција. Прву чине оне којима се успоставља владавина права, схваћена као универзална и делотворна заштита приватних својинских и уговорних права.¹² Алтернативно, те институције се могу дефинисати као оне којима се минимизује ризик експропријације, како саме инвестиције одређеног производног фактора, тако и његових приноса.¹³ Добра решења на том плану омогућавају власницима производних фактора да несметано уживају пуне приносе сопствених пословних подухвата, прецизније речено, својих производних фактора ангажованих у тим пословним подухватима. Стога ће се неминовно *ceteris paribus* увећати ниво инвестиција, као и њихова ефикасност. Треба имати у виду да нарушавање својинских права може да дође, како од стране приватног сектора, тако, путем прекомерног опорезивања, и од стране државе. Стога треба водити рачуна да је потребна заштита приватних својинских права не само од предатора из приватног сектора, који би да та права наруше кршењем закона, већ и од оних из јавног сектора, који би да приватна својинска права наруше на начине који су у складу са законом.¹⁴

¹² Својинска права, како се она поимају у овом тексту, обухватају својину и сва друга чисто имовинска права, попут, на пример, права интелектуалне својине.

¹³ Експропријација у терминологији економске науке, па тиме и у овом раду, представља свако одузимање фондова (на пример, имовине) или токова (на пример, факторских доходака) без одговарајуће компензације, без обзира на то какав је био поступак тог одузимања.

¹⁴ Специфичну могућност јавног сектора да нарушава приватна својинска права кршењем закона чини корупција, пре свега изнуђивање. Шире о томе вид.

Нема сумње да добра заштита приватних својинских права која се односе на физички, па и људски капитал увећава ефикасност ангажованих производних фактора, будући да власници производних фактора уживају, у виду увећаних приноса, све последице увећане ефикасности, па стога имају подстицај да подижу ниво укупне факторске продуктивности. Међутим, осим тога, та заштита нарочито повећава количину ангажованих производних фактора, пре свега капитала, повећањем стопе инвестиција, тако да се и акумулацијом производних фактора увећавају ниво производње и брзина његовог раста. У том смислу, декомпозиција стопе привредног раста (*growth accounting*) може да доведе до закључка о релативној снази та два ефекта добре заштите приватних својинских права. Не постоји никакво конзистентно теоријско предвиђање тог односа, а на емпиријској анализи је да покаже да ли постоји регуларност одређене врсте.¹⁵

Осим тога, добра заштита интелектуалне својине ствара снажне подстицаје за истраживање и развој, што омогућава веће улагање производних фактора у ту делатност и увећану ефикасност њиховог коришћења, па се тиме убрзава технолошки прогрес, чиме се убрзава и раст укупне факторске продуктивности, па тиме и привредни раст. Разлика у односу на претходни механизам јесте у томе што су увећања ефикасности једнократна, омогућују једнократно повећање укупне факторске продуктивности, па тиме и нивоа производње, исто као и увећање количине ангажованих производних фактора, док убрзање темпа технолошког прогреса има континуирано деловање на стопу привредног раста. Та двојност се своди на разлику између транзитног привредног раста и раста у стабилном стању.

Другу врсту добрих економских институција чине оне које обезбеђују ефикасност јавног сектора у пружању јавног добра. У одређеној мери, институције те врсте су већ обухваћене претходним, будући да се прекомерно опорезивање управо дефинише тако што се посматра ефекат опорезивања на стопу приноса на пласмане производних фактора. Што је веће увећање те стопе услед пружања јавног добра у односу на њено умањење услед опорезивања, већа је ефикасност јавног сектора у пружању јавног добра. Из другог угла посматрано, што је већа ефикасност јавног сектора у пружању јавног добра,

у: Simeon Djankov *et al.*, „The new comparative economics“, *Journal of Comparative Economics* 31(3)/2003, 595–619.

¹⁵ Ипак, разборито је претпоставити да је ефекат на привредни раст који добра заштита приватних својинских права остварује увећаном акумулацијом и ангажовањем производних фактора већи од ефекта који се остварује путем увећања ефикасности. Разлог томе је што добра заштита приватних својинских права штити и инвестицију и њен принос, па због тога на акумулацију и ангажовање има мултипликовано дејство. Што је дужи период који је потребан да се инвестиција отплати, може се очекивати снажнији мултипликативни ефекат те врсте.

већи је пораст стопе приноса услед пружања јавног добра у односу на његово умањење услед опорезивања приноса. Сходно томе, што је већа ефикасност пружања јавног добра, виша је нето стопа приноса. Тај исход има истоветне последице као и већ поменута боља заштита приватних својинских права: увећање укупне факторске продуктивности (услед повећања ефикасности) и повећање акумулације производних фактора (услед повећања стопе инвестиција).

Трећа врста добрих економских институција односи се на економске слободе и нарочито на оне институције које успостављају и одржавају слободу нових улазака и омогућавају неспутано надметање конкурената на тржишту, што значи да максимизују укупан конкурентски притисак (стварни и потенцијални) који трпе сви учесници на тржишту. Тај притисак снажно подстиче сваког произвођача да увећа своју ефикасност и да технолошким и пословним иновацијама подигне ниво технологије коју користи и, тиме, увећа укупну факторску продуктивност. У том смислу, може се рећи да снажна конкуренција увећава ефикасност (алокативну, производну и селективну), па тиме повећава ниво производње, али и убрзава технолошки прогрес, тако што убрзава његово темпо, па тиме и подиже стопу привредног раста у стабилном стању.

Треба указати на могућност противречних ефеката прве и треће врсте економских институција. Снажна заштита приватних својинских права, коју нуди прва врста економских институција, будући да увећава стопу приноса власника, кључна је за увећање акумулације производних фактора. Што је виша стопа приноса, то је виша и стопа инвестиција физичког капитала, па је тиме виша и транзиторна стопа привредног раста, односно виши је достигнути ниво производње у стабилном стању. Трећа врста тих институција, оне које стварају и одржавају економске слободе, неминовно умањује стопу приноса, будући да се висока стопа приноса остварује уколико постоји тржишна моћ, а економске слободе, нарочито слобода уласка нових конкурената, поткопавају тржишну моћ и економски профит који из ње произлази.¹⁶ Стога увећање економских слобода може да изазове обарање стопе инвестиција, а тиме и да умањи акумулацију производних фактора и узрокује одговарајуће успоравање (транзиторног) привредног раста.

¹⁶ Слобода нових улазака односи се на уклањање правних баријера уласку и њихов утицај на економски профит. Постојање економских баријера уласку, попут апсолутне предности у трошковима, омогућава постојање економског профита, међутим, не залази у разматрање слободе уласка већ у конкурентско надметање учесника на тржишту и супериорну технологију једног од њих. Више о томе вид. у: W. Kip Viscusi, John M. Vernon, Joseph E. Harrington, *Economics of Regulation and Antitrust*, The MIT Press, Cambridge, Mass. 1995², 155–163.

Међутим, снажан конкурентски притисак и улазак нових конкурената које омогућавају добре економске институције треће врсте стварају подстицај за увећање укупне факторске продуктивности, и на основу увећане ефикасности и на основу убрзаног темпа технолошког прогреса. Слободан улазак нових конкурената кључан је за поспешивање технолошког прогреса, будући да пословне и технолошке иновације у великој мери доносе управо нови конкуренти – без њих се умањују иновације, па опада темпо технолошког прогреса, што успорава привредни раст. Додатно поспешивање технолошког прогреса долази од оних произвођача који су већ у грани, који иновирају са циљем да предупреду нове уласке у условима ниских правних баријера уласку.

Стога се поставља питање које су од те две врсте економских институција важније за поспешивање привредног раста. Одговор на то питање зависи од тога на чему се заснива привредни раст одређене земље. Уколико се тај раст заснива на акумулацији производних фактора, кључну важност имају снажна заштита приватних својинских права и високе стопе приноса, будући да се на тај начин стварају снажни подстицаји за инвестирање, пре свега физичког капитала, чиме се постижу високе стопе привредног раста, додуше транзиторног. Такав привредни раст јавља се у земљама које се налазе на релативно ниском степену развијености и које су још увек далеко од стабилног стања, то јест које још увек конвергирају ка њему. То су, такође, земље које се налазе далеко од границе доступне технологије. У таквим околностима, економске институције које омогућавају заштиту приватних својинских права далеко су важније од оних које обезбеђују економске слободе, а висок ниво економских слобода може бити контрапродуктиван, управо због обарања стопе приноса.¹⁷ Насупрот томе, међутим, не треба очекивати висок ниво ефикасности, односно знатан пораст тог нивоа, јер недостају оне економске институције које привредним субјектима стварају снажне подстицаје за тако нешто. Такође, не треба очекивати ни брз темпо технолошког прогреса.

Насупрот томе, уколико се привредни раст заснива на иновацијама, а то се дешава на вишим нивоима развијености и на мањој удаљености од границе доступне технологије, економске слободе имају кључни значај за убрзање привредног раста. Наиме, пословне и технолошке иновације су, као што је већ напоменуто, у највећем броју случајева повезане са новим уласцима – њих примењују нови

¹⁷ Више о томе вид. у: Daron Acemoglu, Philippe Aghion, Fabrizio Zilibotti, „Distance to frontier, selection and economic growth“, *Journal of European Economic Association* 4(1)/2006, 37–74. Управо због тога аутори предлажу суспендовање или бар ублажавање спровођења права конкуренције, како би високи економски профити услед постојања тржишне моћи били снажан подстицај за инвестирање.

конкуренти при својим уласцима. Такав привредни раст јавља се у земљама које су не само на релативно високом степену развијености, него су и у стабилном стању или близу њега. Сходно томе, стопа њиховог привредног раста зависи искључиво или превасходно од темпа технолошког прогреса, а он је детерминисан технолошким и пословним иновацијама. За привредни раст тих земаља кључне су управо оне економске институције које омогућавају економске слободе.

Штавише, показало се да је у таквим околностима далеко битније да су институције флексибилне него да су постојане.¹⁸ Наиме, управо технолошки прогрес и пословне иновације које из њега произлазе захтевају флексибилност економских институција како би те пословне иновације могле лакше да се примене. Насупрот томе, у ситуацијама у којима се привредни раст заснива на акумулацији производних фактора, кључну важност има постојаност економских институција. Нарочито оних којима се обезбеђује заштита приватних својинских права, како би се умањио ризик с којим се сусрећу инвеститори, са свим последицама тог умањења: увећањем очекиване вредности приноса, па тиме и увећањем акумулација производних фактора, која је основни извор привредног раста. Стога се убрзава привредни раст. Дакле, флексибилност економских институција није пожељна на ниском нивоу развијености привреде, али је пожељна на високом.

Независно од тога што могу да умање стопу приноса и на тај начин оборе стопу инвестиција и (транзиторног) привредног раста, економске институције које обезбеђују економске слободе имају двојако дејство. С једне стране, оне омогућују увећање ефикасности, па тиме и увећање нивоа производње при датом ангажовању производних фактора. Посреди је једнократно повећање нивоа производње, тако да се после тог увећања успоставља ново стабилно стање, односно стабилно стање које карактерише нови, виши ниво производње. С друге стране, оне омогућују повећана улагања производних фактора у истраживање и развој и уласке нових конкурената у грану, што поспешује пословне и технолошке иновације, па на тај начин убрзавају темпо технолошког прогреса, што увећава стопу привредног раста у стабилном стању.

Будући да је установљено шта чини добре економске институције, отвара се могућност поређења економских институција између земаља. Стога се поставља питање да ли се, аналогно граници ефикасности или граници доступне технологије, може формирати инсти-

¹⁸ Вид. Lewis S. Davis, „Institutional flexibility and economic growth“, *Journal of Comparative Economics* 38(3)/2010, 306–320.

туционална граница, она граница која описује, са становишта привредног раста, најбоље институције.¹⁹ Но, пре него што се пређе на разматрање тог питања, треба указати на то да и други фактори утичу на привредни раст и да институције, економске и остале, нису једино фундаментално објашњење привредног раста. Једно од најбитнијих савремених истраживања порекла привредног раста указује на културу као кључно, мада само једно од фундаменталних објашњења привредног раста, не спорећи значај економских институција.²⁰ Док институције, према самој дефиницији, представљају ограничења која обликују интеракције између људи, култура дефинише основне људске мотиве, њихову покретачку снагу, независно од тога да ли долази до интеракције са другим људима или не. Будући да је питање мотива кључно за разматрање одлука појединаца које су релевантне за привредни раст, пословних одлука да ли да се нешто предузме или не, очигледно је да се култура не може заобићи као једно од фундаменталних, са институцијама комплементарних, објашњења привредног раста.²¹ То свакако треба имати у виду приликом разматрања једнозначног одређивања институционалне границе. Очигледно је да се већ на самом почетку дефинисања концепције институционалне границе јавља прилично крупан недостатак који се не може избећи.

¹⁹ У том смислу, ту институционалну границу не треба поистоветити са границом институционалних могућности, концепцијом коју су у анализу увели S. Djankov *et al.*, 606–607, којом се исказује које су то доступне алтернативне институције којима се могу заштитити приватна својинска права. Та граница није оставила значајнији траг у радовима који су следили овај пионирски. Изузетак чине Darcy Allen, Chris Berg, „Subjective political economy“, *New Perspectives on Political Economy* 13/2017, 19–40.

²⁰ Вид. Joel Mokyr, *A Culture of Growth: The Origins of the Modern Economy*, Princeton University Press, Princeton 2017, 8, који под културом подразумева „скуп веровања, вредности и преференција које могу да утичу на људско понашање, а који се друштвено (не генетски) преноси и који дели неки подскуп у друштву“. На сличан начин културу дефинишу Luigi Giuso, Paola Sapienza, Luigi Zingales, „Does culture affects economic outcomes“, *Journal of Economic Perspectives* 20(2)/2006, 23–48. Проблем са ранијим разматрањима културе у економији и осталим друштвеним наукама лежи у непостојању њене јединствене дефиниције, тако да су различити аутори под културом подразумевали различите ствари. Више о томе вид. у: Sjoerd Beugelsdijk, Robbert Maseland, *Culture in Economics: History, Methodological Reflections, and Contemporary Applications*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.

²¹ Више о комплементарности та два објашњења и о томе како се та комплементарност остварује вид. у: Boris Begović, „Institutions or Culture: Alternative or Complementary Explanations of Economic Growth?“, Keynote lecture at the *EMB 2018 International Conference*, Kragujevac 9th Novembre, 2018a.

3. ЈЕДНОЗНАЧНО ОДРЕЂИВАЊЕ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ГРАНИЦЕ

Начелно посматрано, с обзиром на то да економске институције, у крајњој линији, детерминишу ниво производње и стопу привредног раста, институционална граница се може дефинисати као скуп оних институција које постоје у земљи која има највиши ниво укупне факторске продуктивности, односно највиши ниво производње (брuto домаћи производ – БДП) *per capita*.²² Управо су то оне економске институције које су створиле подстицаје који су омогућили све оно што је довело до таквог нивоа производње као кумулативног резултата привредног раста: високу акумулацију производних фактора, висок ниво ефикасности и брз темпо технолошког прогреса током времена. Према томе, институционална граница се релативно лако дефинише на основу последица које ствара. Проблем је, међутим, у томе што, као што је већ поменуто, институције нису једини фактор привредног раста и што, у том методолошком оквиру, не постоји начин да се контролише дејство других фактора који условљавају економске исходе, попут културе. Стога се аналитички не могу изоловати само ефекти економских институција на ниво укупне факторске продуктивности, односно на БДП *per capita*. Самим тим, удаљеност поједине земље од институционалне границе нема линеарну везу са нивоом укупне факторске продуктивности у тој земљи, будући да на тај ниво свакако утиче и култура.²³

²² Институционалну границу много је боље дефинисати на основу достигнутог нивоа привредне развијености, мереног путем нивоа производње *per capita*, као индикатора продуктивности рада (апроксимације укупне факторске продуктивности), него путем стопе привредног раста. Реч је о томе да стопа раста може значајно да варира у времену, односно да земље које имају веома лоше институције могу, на пример услед институционалне реформе која у таквим околностима има веома високе приносе, у одређеним годинама да остваре високе стопе раста. Исто тако, високе стопе раста могу да се, у земљама који су извозници примарних производа, остваре захваљујући скоку цена тих производа на светском тржишту и побољшању услова размене, дакле без икакве институционалне реформе.

²³ Коришћење природних експеримената да се покаже да само институције утичу на привредни раст може да доведе до грешака у закључивању. Примери Северне и Јужне Кореје, као и града Ногалес, који дели граница између САД и Мексика, које изнесе Асемоглу и Робинсон, јесу примери да у условима контроле културе (која је иста у оба случаја) институције имају одлучујући утицај на привредни раст, али се на основу тога не може закључити, супротно ономе што чине аутори, да култура нема никакав утицај на економске исходе. Вид. Daron Acemoglu, James Robinson, *Why Nations Fail: The Origin of Power, Prosperity, and Poverty*, Profile Books, London 2012. Супротно поменути природним експериментима, може се користити и природни експеримент транзиције источноевропских земаља у којима се разликују економски исходи тих и западноевропских земаља, иако су и у једним и у другим, после завршене транзиције и приступања Европској унији, на делу истоветне барем формалне институције. Очигледно је да се разликама

Независно од тог концептуалног недостатка, додатни проблем настаје када треба детаљније одредити саму институционалну границу, што значи дефинисати садржај тог појма. Са тим циљем, треба одговорити на следеће питање: које све то економске институције спадају у институционални скуп који чини ту границу? Будући да су идентификоване већ три врсте економских институција, отвара се већ поменуто питање могућности да ефекти једне врсте добрих економских институција противрече ефектима друге њихове врсте. Тај проблем се може решити уколико се институционална граница повеже искључиво са двама границама које су поменуте на почетку рада: границом ефикасности и границом технологије. То значи да би институционална граница била она која омогућава највишу доступну укупну факторску продуктивност (при датом нивоу акумулације производних фактора).

На тај начин може се једнозначно дефинисати институционална граница, будући да, у највећој мери, исти они фактори који утичу на ефикасност утичу и на технолошки прогрес.²⁴ Проблем са овако дефинисаном институционалном границом друге је врсте – занемарује се привредни раст а разматрање се искључиво усредсређује на раст укупне факторске продуктивности. То значи да, са становишта привредног раста, не може једнозначно да се дефинише конвергенција ка институционалној граници као пожељан правац институционалне реформе за сваку земљу. Наиме, уколико је посматрана земља већ ома удаљена од институционалне границе, врло вероватно је реч о земљи на ниском нивоу развијености, тако да су за њен привредни раст кључне оне институционалне реформе којима се успоставља универзална заштита приватних својинских права, док реформе којима се увећавају економске слободе са становишта привредног раста не морају да буду делотворне, па чак могу да буду контрапродуктивне. Реч је о томе да се привредни раст таквих земаља заснива на акумулацији производних фактора. Стога, неке од институција које омогућају раст укупне факторске продуктивности, попут оних које омогућавају слободне уласке нових конкурената, не само да не би дале резултате у таквим земљама, него би (имајући у виду да

у култури (заједно са неформалним институцијама) може објаснити разлика у економским исходима. Очигледно је да се разлике у економским исходима у земљама у транзицији могу приписати неформалним институцијама и култури, које се разликују између западноевропских и источноевропских земаља, тим пре што поједини аутори поистовећују културу са неформалним институцијама. Више о томе вид. у: В. Begović (2018a), 6. Више о поистовећивању неформалних институција и културе вид. у: Alberto Alesina, Paola Giuliano, „Culture and institutions“, *Journal of Economic Literature* 53(4)/2015, 898–944.

²⁴ Додуше, добра заштита интелектуалне својине, то јест свих својинских права која из ње произлазе, има кључну важност за технолошки прогрес и пословне иновације, али није посебно значајна за ефикасност.

обарају приносе инвестиција производних фактора) биле или бар могле да буду контрапродуктивне будући да умањују подстицаје за њихову акумулацију. Отуда може да се догоди да конвергенција ка институционалној граници изазове обарање (транзиторне) стопе привредног раста земаља које се налазе на нижем нивоу привредне развијености.

Чак и уколико се уочени проблеми отклоне, што се може постићи тиме да се разматрање усмери искључиво на укупну факторску продуктивност,²⁵ треба очекивати да постоје опадајући приноси институционалне реформе. Реч је о следећем: уколико је земља далеко од институционалне границе, релативно једноставним реформским потезима може знатно да подигне ниво производње, односно да убрза привредни раст. Како јој се приближава, треба очекивати све мањи прираст и нивоа производње и саме стопе привредног раста.

Ипак, кључни проблем привредног раста на средњем нивоу развијености, као и конвергенције коју он узрокује, јесте питање начина преласка са једне врсте привредног раста (оног заснованог на акумулацији производних фактора) на други (онај заснован на иновацијама). То означава и промену садржаја институционалне реформе усредсређене на убрзање привредног раста. На њеном почетку, при најнижим нивоима привредне развијености, најважније је да се успостави универзална и добра заштита приватних својинских права, и то од сваке врсте њиховог нарушавања, без обзира на то да ли је у складу са законом или није, односно, из другог угла посматрано, да ли она долазе од јавног или приватног сектора. Насупрот томе, на вишим нивоима развијености, и привредне и институционалне, од кључне је важности обезбедити снажну конкуренцију, односно омогућити слободан улазак нових конкурената, будући да се привредни раст у тој фази заснива на иновацијама, а не толико на акумулацији производних фактора.²⁶

²⁵ Тиме се анализа *de facto* усмерава ка привредном расту земаља које се налазе на високом нивоу развијености јер је раст укупне факторске продуктивности, и то онај заснован на технолошком напретку, основни извор њиховог привредног раста.

²⁶ На нормативном плану, отвара се питање садржаја и, нарочито, право-времености институционалне реформе у случају земаља на средњем нивоу развијености. Прерано увођење институција које омогућавају снажну конкуренцију, док се привредни раст још увек заснива на акумулацији производних фактора и њиховим инвестицијама, може да изазове знатно успоравање привредног раста. То се може рећи и за прекасно увођење институција које омогућавају снажну конкуренцију. Ипак, чини се да прва од ове две уочене грешке има мање негативне последице, будући да је ефекат пада инвестиција на привредни раст ублажен повећањем ефикасности до које неминовно доводи либерализација. Више о тој дилеми из аспекта права конкуренције и његове примене у земљама југоисточне Европе вид. у: Boris Begović, „Middle income convergence trap and the role of competi-

То, међутим, не значи да заштита приватних својинских права на вишим нивоима развијености није значајна, нарочито заштита од приватних предатора. Не постоји, ни на једном нивоу развијености, ниједан ваљан разлог за напуштање тако успостављене владавине права. Међутим, на високим нивоима привредне развијености може се толерисати виши ниво присилне прерасподеле дохотка која, услед прекомерног опорезивања, неминовно представља нарушавање приватних својинских права које је у складу са законом. Штавише, све развијене земље су демократске, тако да преференције медијанског бирача у погледу присилне прерасподеле дохотка долазе до изражаја у формирању државних политика, што поспешује ту врсту присилне прерасподеле.²⁷ Стога се може очекивати да је укупан ниво заштите приватних својинских права у развијеним земљама нешто нижи, али је неспорно веома висок ниво заштите прихватних својинских права од оних нарушавања која представљају кршење закона.²⁸ Сходно свему наведеном, може се очекивати да је ниво укупне заштите приватних својинских права у најразвијенијим земљама нешто нижи, готово у потпуности услед распрострањености политике присилне прерасподеле дохотка од богатих ка сиромашнима и умањења економске неједнакости на тај начин.²⁹

Питање економских институција које омогућавају ефикасно пружање јавног добра јесте област истраживања којој је досад посвећено релативно мало пажње. Очигледно је да су те економске институције веома блиско повезане са политичким институцијама, оним правилима игре којима је уређен политички процес. Емпиријска истраживања, мада усмерена на целокупну ефикасност јавног сектора, не само на пружање јавног добра, показала су знатне разлике у тој ефикасности, иако су анализирани искључиво разлике између земаља чланица OECD-а, привредно и институционално најразвијенијих земаља света и у том погледу веома хомогених.³⁰ Нажалост, засад нема резултата поређења ефикасности јавног сектора између земаља

tion policy in SEE countries“, *Competition Authorities in South Eastern Europe: Building Institutions in Emerging Markets* (eds. Boris Begović, Dušan Popović), Springer International Publisher, Heidelberg 2018b, 43–61.

²⁷ Вид. Alberto Alesina, Dani Rodrik, „Distributive politics and economic growth“, *Quarterly Journal of Economics* 109(2)/1994, 465–490.

²⁸ Елементи емпиријске потврде тог налаза могу се наћи у: James Gwartney *et al.*, *Economic Freedom of the World: 2018 Annual Report*, Fraser Institute, Vancouver 2018.

²⁹ Више о еволуцији те државне политике од краја XIX века до савременог доба вид. у: Vito Tanzi, *Termites of the State, Why Complexity Leads to Inequality*, Cambridge University Press, Cambridge 2018.

³⁰ Вид. Antonio Alfonso, Ludger Schuknecht, Vito Tanzi, „Public sector efficiency: An international comparison“, *Public Choice* 123/2005, 321–347.

ОЕСД-а, с једне стране, и осталих, не толико развијених земаља, с друге стране.

Сходно свему наведеном, независно од концептуалног проблема контролисања ефеката културе на економске исходе, теоријски посматрано се не може једнозначно одредити институционална граница, већ очигледно постоји читав низ тих граница, што зависи од тога која је специфична економска институција у питању. Одатле следи отворено питање мерења институционалне границе, односно њеног емпиријског истраживања.

4. МЕРЕЊЕ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ГРАНИЦЕ

Основно методолошко питање у вези са мерењем институционалне границе јесте да ли се та граница мери директно или индиректно. Директно мерење претпоставља квантификавање квалитета сваке од економских институција које се узимају у разматрање, то јест оних за које се дефинише институционална граница. Отуда следе питања избора тих институција и начина квантификације њихових одлика.

Једну могућност је понудило истраживање, односно годишњи извештај *Doing Business 2018*,³¹ у коме се користи 31 индикатор да би се описало десет врста економских институција којима се формира пословно окружење у посматраној земљи. Сваки од тих индикатора представља појединачну економску институцију, односно неко специфично правило понашања дефинисано од извршне или законодавне власти у тој земљи. Штавише, за сваку појединачну економску институцију извештај експлицитно мери „заостајање за институционалном границом“. Ипак, чини се да избор индикатора, практично економских институција које се разматрају, није баш најцелисходнији са становишта теоријских налаза у погледу институционалне границе са становишта привредног раста. Број корака које треба предузети да би се добио прикључак на електричну мрежу, на пример, свакако представља одређену баријеру уласку, али је ипак, уколико се то изоловано посматра, реч о тривијалним информацијама. Стога се уз избор какав нуди извештај *Doing Business 2018* може рећи да појединачне институционалне границе ипак не задовољавају основне критеријуме да би се на том нивоу детаљно емпиријски размотрило питање удаљености одређене земље од институционалне границе.

Наравно, тај проблем се може решити формулисањем композитне институционалне границе, оне коју би чинили сви поменути

³¹ World Bank, *Doing Business 2018: Reforming to Create Jobs*, World Bank, Washington, DC 2018.

индикатори. Ту се јављају три проблема: један је теоријски, о коме је више речи било у претходном поглављу, други је концептуални, а односи се начин пондерисања сваког од наведених индикатора, док је трећи технички, будући да се поменути индикатори између себе знатно разликују по начину исказивања, па треба пронаћи одговарајући механизам којим ће се формирати композитна институционална граница. За решавање другог и трећег проблема потребне су арбитрарне одлуке. Наравно, овај последњи, технички проблем може се решити преласком на систем рангирања, али онда се више не добија удаљеност од границе већ удаљеност ранга, што знатно умањује информације које се том анализом добијају. Штавише, остаје отворено питање колико би и таква композитна институционална граница, све да је и формулисана решавањем свих уочених методолошких проблема, одговарала оним економским институцијама за које је теоријска анализа показала да су најбитније са становишта привредног раста. Осим тога, све и да се наведени проблеми реше, на тај начин се, пре свега, мере и вреднују формалне институције, док се неформалне институције на тај начин не вреднују, бар не у пуној мери. Наравно, опстаје и већ уочени концептуални проблем контролисања дејства културе на економске исходе.

Нешто боље резултате на том плану пружа мерење економских слобода које годишње спроводи Фрејзеров институт (*Fraser Institute*).³² Реч је о томе да су та мерења организована на начин који се може прикладно искористити за исказивање појединих врста економских институција које су на теоријском плану идентификоване као кључне за привредни раст. Индикатор „величина државе“ јесте посредни индикатор економских институција које омогућују нарушавање својинских права које је у складу са законом. Индикатор „правни систем и својинска права“ представља индикатор економских институција које штите својинска права од њиховог заснованог на кршењу закона. Два индикатора, „слобода међународне трговине“ и „регулација тржишта“ представљају индикаторе оних економских институција које омогућавају слободну конкуренцију и, бар у одређеној мери, слободу уласка нових конкурената. Стога се чини да су ти индикатори далеко погоднији за директно мерење институционалне границе него претходни које је понудио извештај *Doing Business 2018*. Ипак, засад ти индикатори нису коришћени за мерење институционалне границе.

Институционална граница, барем начелно посматрано, може да се мери и посредно. За то може да послужи укупна факторска продуктивност, будући да постоји снажна веза између институционалне границе и те величине. Може се претпоставити да земља која се нала-

³² J. Gwartney *et al.*

зи на институционалној граници има највишу укупну факторску продуктивност јер је максимизовала економску ефикасност и омогућила најбржи темпо технолошког прогреса, без обзира на то да ли је он заснован на сопственим истраживањима и развоју или на технолошком трансферу и брзом прихватању најновије технологије. Међутим, поново се јавља проблем контроле дејства културе на економске исходе, па се може алтернативно претпоставити да земља која има највишу укупну факторску продуктивност располаже оптималном комбинацијом економских институција и културе. Надаље, из другог угла посматрано, оправдано је закључити да је укупна факторска продуктивност мера удаљености од границе доступне технологије, односно да је максимална забележена укупна факторска продуктивност индикатор да се земља налази на самој граници доступне технологије.³³ Штавише, показало се да релативни ниво укупне факторске продуктивности између земаља варира и од гране до гране. Док једна земља бележи највиши ниво укупне факторске продуктивности у једној грани, у некој другој грани тај ниво бележи нека друга земља. Управо се то показало у емпиријском истраживању у коме је продуктивност рада коришћена као посредни индикатор укупне факторске продуктивности.³⁴ Очигледно је да индиректно мерење институционалне границе не само да не представља одговарајућу замену за њено директно мерење већ се тим приступом отварају нови концептуални и методолошки проблеми.

5. ЗАКЉУЧАК

Разматрање концепције институционалне границе у истраживању привредног раста отвара могућност бољег разумевања тог процеса, и привредног раста који се заснива на акумулацији производних фактора и оног који се заснива на расту укупне факторске продуктивности. Значајан налаз овог разматрања је да, са становишта привредног раста, не постоји најбољи скуп економских институција,

³³ Та анализа се заснива на имплицитној претпоставци да је ефикасност максимизована у случају свих земаља, па су стога разлике у укупној факторској продуктивности између земаља последица искључиво разлика у примењеној технологији.

³⁴ То је, услед проблема у мерењу капитала и његовом упоредивом праћењу по земљама, уобичајен начин посредног мерења укупне факторске продуктивности између различитих земаља. Тиме се, међутим, отвара питање нивоа људског капитала, односно утицаја који ниво људског капитала има на продуктивност, независно од технологије која се примењује, односно од нивоа ефикасности који је постигнут. Вид. Philippe Aghion, Alberto Alesina, Francesco Trebbi, „Democracy, Technology, and Growth“, *Institutions and Economic Performance* (ed. Elhanan Helpman), Harvard University Press, Cambridge, Mass. 2008, 511–543.

онај који максимизује стопу привредног раста, већ се тај скуп мења зависно од нивоа развијености, а то значи од врсте привредног раста који се бележи. Нижи нивои привредне развијености и акумулација производних фактора као извор раста захтевају бољу заштиту приватних својинских права и, вероватно, нижи степен конкуренције, док за земље на високом нивоу развијености пресудну важност имају висок степен конкуренције и слобода улазака нових конкурената.

Дефинисање институционалне границе указало је на још један проблем који је неминован уколико се прихвати приступ у коме постоји само једно фундаментално објашњење привредног раста. Будући да се недвосмислено показало да на привредни раст, односно, шире посматрано, на економске исходе значајно делује култура, онда у анализи треба контролисати њено дејство, што концепција институционалне границе не омогућава јер се заснива на имплицитној претпоставци да су једино институције фундаментално објашњење привредног раста.

Независно од тога, показало се да постоје знатни проблеми да се институционална граница једнозначно дефинише и врло је вероватно да се излаз из тога мора тражити у више институционалних граница – свака од њих према посебној групи економских институција. Тиме се додатно умањује аналитички домет концепције институционалне границе.

Мерење те границе доноси нове проблеме, мада отвара и могућа, додуше, не једнозначна решења. Изгледа да се тим методолошким проблемима даље умањују аналитички домети концепције институционалне границе, па се може поставити питање да ли постоји оправдан разлог да се настави са тим истраживањима, и на теоријском и на емпиријском плану.

У одговору на то питање треба водити рачуна да су истраживања аналитичких домета концепције институционалне границе омогућила боље и јасније сагледавање фактора привредног раста и разумевање механизма њиховог деловања. Када се у све то укључи и категорија људског капитала, будући да је то један од најзначајнијих фактора технолошког прогреса, без обзира на то да ли је у питању истраживање и развој или трансфер, односно прихватање нове технологије, таква разматрања могу да постану само још значајнија. Према свему судећи, аналитички домети концепције институционалне границе нису велики, али је њихово истраживање донело бројне узгредне, ненамераване користи у погледу разумевања механизма привредног раста. Очигледно је да сложеност феномена привредног раста доводи до понекад неочекиваних резултата његовог истраживања.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., „Institutions as a fundamental cause of long-run growth“, *Handbook of Economic Growth, Volume 1A* (eds. P. Aghion, S. N. Durlauf), North Holland, Amsterdam 2005.
- Acemoglu, D., Aghion, Ph., Zilibotti, F., „Distance to frontier, selection and economic growth“, *Journal of European Economic Association* 4(1)/2006.
- Acemoglu, D., Robinson, J., *Why Nations Fail: The Origin of Power, Prosperity, and Poverty*, Profile Books, London 2012.
- Aghion, Ph., Howitt, P. W., „A model of growth through creative destruction“, *Econometrica* 60/1992.
- Aghion, Ph., Alesina, A., Trebbi, F., „Democracy, Technology, and Growth“, *Institutions and Economic Performance* (ed. E. Helpman), Harvard University Press, Cambridge, Mass. 2008.
- Alesina, A., Giuliano, P., „Culture and institutions“, *Journal of Economic Literature* 53(4)/2015.
- Alesina, A., Rodrik, D., „Distributive politics and economic growth“, *Quarterly Journal of Economics* 109(2)/1994.
- Alfonso, A., Schuknecht, L., Tanzi, V., „Public sector efficiency: An international comparison“, *Public Choice* 123/2005.
- Allen, D., Berg, C., „Subjective political economy“, *New Perspectives on Political Economy* 13/2017.
- Barro, R., Sala-i-Martin, X., *Economic Growth*, The MIT Press, Cambridge, Mass. 2005².
- Беговић, Б., *Институционални аспекти привредног раста*, Службени гласник – Центар за либерално-демократске студије, Београд 2011. (Begović, B., *Institucionalni aspekti privrednog rasta*, Službeni glasnik – Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd 2011)
- Begović, B., „Middle income convergence trap and the role of competition policy in SEE countries“, *Competition Authorities in South Eastern Europe: Building Institutions in Emerging Markets* (eds. B. Begović, D. Popović), Springer International Publisher, Heidelberg 2018.
- Begović, B., „Institutions or Culture: Alternative or Complementary Explanations of Economic Growth?“, Keynote lecture at the *EMB 2018 International Conference*, Kragujevac 9th November, 2018.

- Beugelsdijk, S., Maseland, R., *Culture in Economics: History, Methodological Reflections, and Contemporary Applications*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.
- Davis, L. S., „Institutional flexibility and economic growth“, *Journal of Comparative Economics* 38(3)/2010.
- Djankov, S. *et al.*, „The new comparative economics“, *Journal of Comparative Economics* 31(3)/2003.
- Giuso, L., Sapienza, P., Zingales, L., „Does culture affects economic outcomes“, *Journal of Economic Perspectives* 20(2)/2006.
- Gwartney, J. *et al.*, *Economic Freedom of the World: 2018 Annual Report*, Fraser Institute, Vancouver 2018.
- Hall, R. E., Jones, Ch. I., „Why do some countries produce so much more output per worker than others?“, *Quarterly Journal of Economics* 109(1)/1999.
- Kirkland, J. (ed.), *Barriers to International Technology Transfer*, Kluwer Academic, Dordrecht 1996.
- Lucas, R., „Why doesn't capital flow from rich to poor countries“, *American Economic Review* 80(1)/1990.
- Mokyr, J., *A Culture of Growth: The Origins of the Modern Economy*, Princeton University Press, Princeton 2017.
- North, D. C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Romer, P. M., „Endogenous technological change“, *Journal of Political Economy* 98/1990.
- Scully, G. W., „The institutional framework and economic development“, *Journal of Political Economy* 96/1988.
- Solow, R. M., „A contribution to the theory of economic growth“, *Quarterly Journal of Economics* 70/1956.
- Tanzi, V., *Termites of the State, Why Complexity Leads to Inequality*, Cambridge University Press, Cambridge 2018.
- Viscusi, W. K., Vernon, J. M., Harrington, J. E., *Economics of Regulation and Antitrust*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1995².
- Weil, D. N., *Economic Growth*, New York 2009².
- Williams, C. R., „Informal institutions rule: institutional arrangements and economic performance“, *Public Choice* 139(2)/2009.
- World Bank, *Doing Business 2018: Reforming to Create Jobs*, World Bank, Washington, DC 2018.

Boris Begović, PhD

Full Professor

University of Belgrade, Faculty of Law

CONCEPT OF INSTITUTIONAL FRONTIER AND ITS
ANALYTICAL CAPACITY IN EXPLORATION OF
ECONOMIC GROWTH

Summary

The goal of the paper is to explore the concept of institutional frontier and examine its analytical capacity in considerations of economic growth. There is no unequivocal answer to the question of the best economic institutions for economic growth as the answer depends on the level of development. The concept of institutional frontier cannot resolve the problem of control of influence of culture on economic outcomes, as it is evident that culture is, together with institutions, a significant factor of economic growth. It is demonstrated that specifying a single institutional frontier is not desirable; instead this should be done at the level of the economic institutions themselves or their groups. Measuring the institutional frontier is linked to substantial methodological challenges. The analytical capacity of the institutional frontier concept is rather limited, but its exploration provided numerous unintentional side benefits related to the understanding the mechanics of economic growth.

Key words: *Economic growth. – Institutional frontier. – Efficiency frontier. – Technology frontier. – Culture. – Economic freedom.*

Article history:

Received: 16. 1. 2019.

Accepted: 15. 3. 2019.